

MARXISTICKÉ FILOZOFICKÉ MYSLENIE VO FRANCÚZSKU

M. N. GRECKIJ, *Marxistické filozofické myslenie vo Francúzsku*. Izdatel'stvo Moskovskogo Universiteta, 1977, 171 s.

Ak marxistická kritika v ZSSR vysoko vyzdvihla recenzovanú prácu ako prvú monografiu, ktorá zovšeobecňuje osobitosti vývinu francúzskej marxistickej filozofie za posledné tri desaťročia, potom nie je nutné širšie rozvádzať, že je dôležité oboznámiť s ňou aj slovenský filozofický front.

Greckého monografia je serióznym historicko-filozofickým pokusom preskúmať z marxistických hľadísk teoretickú a ideologickú činnosť francúzskych marxistov a posúdiť ich kritiku domácich buržoáznych filozofických prúdov. Greckij zachytáva takú šírku a hĺbku teoretickej práce marxistických filozofov vo Francúzsku, že v recenzii sa môžeme nevyhnutne zmieniť len o jej najpodstatnejších momentoch.

Osobitnou črtou práce je to, že sa jej autorovi podarilo vhodne skĺbiť historický prístup i k najzložitejším problémom riešeným v posledných tridsiatich rokoch vo francúzskej marxistickej literatúre v tesnej nadväznosti na sociálno-politické pozadie ideových diskusií, s politickou aktivitou Francúzskej komunistickej strany.

Práca je rozdelená na dve kapitoly: Prvá má názov *Ideologický boj a teoretická činnosť francúzskych filozofov-marxistov v 40.—50. rokoch* a druhá *Nová etapa vo vývine marxistickej filozofie vo Francúzsku (60.—70. roky)*.

V prvej kapitole vydeľuje Greckij tri základné problémové okruhy: boj francúzskych marxistických filozofov s existencializmom v období tesne po

druhej svetovej vojne, boj s neoheglovcami, s fenomenologickým existencializmom Merleau-Pontyho a katolíckymi kritikmi marxizmu a napokon autor rozoberá teoretické diskusie v súvislosti so sporom o dialektiku prírody.

Boj s existencialistickou filozofiou bol prvoradou úlohou francúzskych marxistov v prvých povojnových rokoch. Po porážke nemeckého fašizmu sa celkom zmenilo triedne zoskupenie síl vo Francúzsku. Jedinou politickou stranou, ktorá si zachovala čistý štít v boji s fašizmom, bola Francúzska komunistická strana. Dochádza k celkovej demokratizácii politického života, zabezpečenej ústavou z roku 1946. Znárodňuje sa časť priemyslu a uskutočňuje sa rad pokrokových zmien. Príťažlivosť ideí socializmu je pre buržoáziu nebezpečná. Demoralizujúci pesimizmus, ktorý logicky vyplýva z existencialistického akcentovania psychológie individua a ktorý sa uchýľoval k „večným podmienkam ľudskej existencie“, ukázal sa byť ideologicky vhodným prostriedkom na tľmenie pokrokových tendencií v širokých masách. Veď „ústredná sartrovská idea absolútnej slobody osobnosti, v mene ktorej Sartre vystúpil proti hitlerovskej okupácii a potom dokonca proti kapitalizmu, bola využitá samým kapitalizmom na svoju obranu, pretože protirečila marxistickej ideii o zákonitom vývoji spoločnosti, o nevyhnutnom prechode k socializmu“. (s. 10) Boj medzi marxizmom a existencializmom sa takto rozvinul najmä okolo otázok slobody,

osobnosti a humanizmu (práce marxistov R. Maublanc, H. Mougina, J. Kanapu a i.). Francúzski marxisti sa v diskusiách s existencionalistami opierali najmä o myšlienku triedneho obsahu slobody v kapitalistickej spoločnosti a poukazovali na triedny charakter filozofických špekulácií o absolútnej slobode a dôstojnosti človeka. Okrem toho sa im podarilo odhaliť vnútornú spojitosť existencionalizmu s inými prúdmi buržoáznej filozofie, vrátane náboženských prúdov. Greckij správne poukazuje na maloburžoázne sociálne korene existencionalizmu.

Okrem tejto kritiky existencionalizmu venovali francúzski marxisti dôležitú pozornosť aj kritike neoheglovstva a pravicových socialistov (Leon Blum). Dôslednú kritiku sociálnodemokratických názorov Leona Bluma podal Maurice Thorez vo svojom vystúpení na XI. zjazde FKS roku 1947. Thorez, ale aj iní predstavitelia FKS sa vo svojich vystúpeniach snažili ukázať kontinuitu pokrokového spoločenského myslenia vo Francúzsku od Descarta a encyklopedistov 18. storočia až po ich súčasných nasledovníkov-marxistov. Francúzski marxisti teda nielenže kritizovali ústupky pravicových socialistov od vedeckého svetonázoru a vedecko-materialistického chápania života spoločnosti, ale neustále poukazovali aj na historické korene tejto teórie vo francúzskej materialistickej tradícii a vo francúzskom utopickom socializme ako jednom z historických zdrojov marxizmu. Išlo im nielen o teoretické vyvrátenie tých alebo iných názorov, teórií a koncepcií, ale snažili sa cieľavedome a systematicky rozšíriť vplyv marxistického učenia a pritiahnúť na stranu robotníckej triedy a jej strany všetky progresívne elementy spoločnosti. (Pozri s. 26) V tomto zmysle vystupovali i významní predstavitelia inteligencie, ako sú spisovatelia Henri Barbus, Anatole France, Louis Aragon, maliari

Albert Marquet, Fernand Leger, Pablo Picasso, vedci Paul Langévin, Henri Wallon, Frederic Joliot-Curie a mnohí iní. V teoretických štúdiách a vystúpeniach poukazovali na to, že v kapitalizme sa veda ocitá v službách triedneho záujmu buržoázie. Greckij diferencovane ukazuje, že v tomto boji neraz dochádzalo i k chybným tézám, ako napríklad k téze o „dvoch vedách“ (buržoáznej a proletárskej), ktoré však boli neskôr prekonané. Na vedeckých konferenciách roku 1953 a 1954 sa dôraz kládol tak na kritiku subjektivistických koncepcií človeka, ako i na kritiku pozitivistických tendencií v prírodovedeckom poznaní.

Pri ideovom stretnutí marxistickej filozofie s neoheglovstvom, fenomenalistickým existencionalizmom Merleau-Pontyho a katolíckymi kritikmi marxizmu francúzski marxisti nielen ukázali na vzájomnú blízkosť teoretických pozícií týchto smerov, ale hlavnou úlohou bol boj proti falzifikácii marxistickej filozofie najmä v súvislosti s interpretáciou formovania marxistickej filozofie. (Pozri s. 33) Vyplynula z toho citeľná potreba prehĺbiť štúdium Heglovho dedičstva. Dôležitú úlohu tu mala tiež kritika M. Webera a G. Lukácsa. V polemických diskusiách s katolíckymi „marxológmi“ bolo hlavnou úlohou vyvrátiť tvrdenie, že u Marxa nemožno hovoriť o materialistickej, ale len o idealistickej dialektike. Kritike náboženstva boli venované práce francúzskych marxistov, ako je M. Cachin, G. Cogniot, M. Verret a i. Účinná bola kritika T. de Chardina a jeho pokusov zmieriť vedu s náboženstvom.

V druhej polovici päťdesiatych rokov sa do popredia diskusií vo Francúzsku dostáva problém univerzálnej, materialistickej dialektiky, resp. problém dialektiky prírody. Dochádza k pokusom postaviť do vzájomného protikladu dialektiku a materializmus. V boji s týmito názormi sa fran-

cúzski marxistickí filozofi opierajú o práce prírodovedcov (astronóm Paul Laberenne, psychológ Henri Wallon, matematik Gaston Casanova, lingvista Marcel Cohen, fyzik a matematik Paul Langevin, fyzik Louis de Broglie a i.). Na konferenciách roku 1954 a 1959 francúzski marxisti čerpali z ideového dedičstva Lenina, ale zároveň si uvedomovali nevyhnutnosť prehĺbenia vlastnej argumentácie. Proti obvineniam z dogmatizmu marxistickej filozofie už nebolo možné stavať iba citáty z klasikov, alebo ich parafrázovať. Bolo nevyhnutné tvorivo riešiť i nové problémy, ktoré nastoľoval oponent. V tejto súvislosti Greckij zdôrazňuje teoretické zásluhy i u nás dobre známeho Luciena Séva. Greckij dôkladne rozoberá diskusiu za diskusiou a ukazuje, ako francúzski marxisti, opierajúc sa o vývin samej vedy, dokazovali existenciu objektívnej dialektiky. Rozvinuli pritom myšlienku existencie radu „špecifických“, „regionálnych“ dialektík. [s. 59]

V druhej kapitole autor zasvätené ukazuje kvalitatívny rast tak politickej, ako i teoretickej línie v činnosti francúzskych marxistov. Od kritických diskusií a polemík sa v šesťdesiatych rokoch prechádza k vlastnému tvorivému rozpracovávaniu jednotlivých problémov v marxistickej filozofii; v politickej línii si nástup proti monopolistickému kapitalizmu vo Francúzsku žiadal hlbší, diferencovanejší prístup i k buržoáznemu táboru. V úsilí o zachovanie miery a demokracie bolo nevyhnutné spojiť sa s pokrokovými orientovanými masami maloburžoázie a stredných vrstiev. Ukázalo sa, že nie každý nemarxistický názor je zároveň antimarxistický. Veľa diskusií marxistov sa prenieslo i za hranice Francúzska najmä v súvislosti s vyzdvihnutím nových myšlienok o koncepcii človeka a humanizmu, s chápaním spôsobu výroby, spoločensko-ekonomickej formácie a pod. Ob-

zvlášť silne sa pociťuje potreba prehĺbiť chápanie dialektiky spoločnosti [s. 67] a konštatuje sa nedostatok skutočne tvorivých filozofických prác. Tieto diskusie treba prehĺbiť a dopracovať. Tak napríklad diskusia o „ázijskom výrobnom spôsobe“ svedčí o podnetnosti tematiky, ale zároveň o nejednotnosti filozofov, pokiaľ ide o jej vedecké závery (ide o šiesty stupeň vývinu spoločnosti alebo o paralelné línie historickej evolúcie, čiže o možnosť niekoľkých výrobných spôsobov v rámci jednej a tej istej spoločensko-ekonomickej formácie). [pozri s. 78]

Ostré diskusie v súvislosti s problematikou odcudzenia človeka nútia francúzskych marxistov zaujať principiálne stanovisko k prácam H. Lefébura a R. Garaudyho a hľadať príčiny a zdroje ich revizionistických orientácií. Problematika človeka a humanizmu sa zároveň stáva v diskusiách francúzskych marxistov ústrednou. Roku 1962 sa konajú dve zasadnutia filozofov-komunistov o filozofických otázkach za prítomnosti členov ÚV FKS. Značná časť vystúpení je venovaná kritike dogmatizmu (Stalin) a kritike revizionizmu (H. Lefébre). Rad originálnych myšlienok bolo vyslovených k problematike všeobecnej koncepcie historického procesu. [pozri s. 80]

Autor ďalej ukazuje, akú pozitívnu úlohu majú pre tvorivé rozpracovanie teoretických otázok vo FKS pléna ÚV. Z tohto hľadiska bolo neobyčajne významné najmä plénum ÚV FKS roku 1966. Riešilo otázky marxistického humanizmu, jednoty teórie a praxe, dialógu medzi marxistami a nemarxistami a iné. Z pertraktovaných tém sa napokon rozvinuli filozofické diskusie najmä okolo tvorby dvoch autorov: L. Althussera a R. Garaudyho. Garaudy bol ostro kritizovaný za abstraktný humanizmus idealistického typu, za to, že v centre jeho učenia zostáva

„človek vôbec“ a triedne záujmy nahrádza záujmami ľudstva. Proti tejto koncepcii vystupuje L. Althusser s požiadavkou vedeckej exaktnosti, stavajúc marxizmus proti všetkým doterajším i súčasným filozofickým učeniam. Althusserova kritika smerovala proti Garaudyho antropologizmu a revizionizmu, resp. proti zblíženiu marxizmu s buržoáznymi filozofickými koncepciami. V tejto polemike sám Althusser priznal, že sa vedome dopúšťa krajností. Tieto sú však podľa jeho názoru nevyhnutné pre zdôraznenie odlišností v jeho vlastnej koncepcii. Podľa jeho názoru humanizmus nemá oprávnenie v striktné vedeckej marxistickej teórii. Humanizmus je nevedeckou ideológiou, ktorá síce má určité praktické funkcie, ale nemá teoretický význam. To je obsah jeho teoretickej pozície, ktorú označuje ako „teoretický anti-humanizmus“. Iba vedecká činnosť je „teoretickou prácou“ a jej výsoštnou úlohou je tvorba vedeckých teórií. V prácach z roku 1965 vymedzil Althusser marxistickú filozofiu — dialektický materializmus — ako „teóriu teoretickej praxe“, t. j. predstavil túto filozofiu „ako metavedu alebo metodológiu vedeckej činnosti“. (s. 109)

Na tomto pléne bol Althusser ostro kritizovaný za odtrhnutie teórie od praxe. Garaudyho kritizovali za abstraktný humanizmus a zblíženie s náboženstvom. Althusser uznal kritiku ako oprávnenú, priznal niektoré svoje chyby, ktoré sám označil za „teoretizmus“. Od tohto obdobia by sme mohli hovoriť o novej etape vo vývine Althusserových názorov.¹ Treba však podotknúť, že diskusie okolo Althusserovej tvorby sa v súčasnosti preniesli ďaleko za hranice Francúzska. Jeho názory rozvíjajú ďalej marxistickí filozofi v Anglicku, Taliansku, Latinskej Amerike a v iných krajinách.

Práca Luciena Séva *Marxizmus a teória osobnosti* (Praha 1976) je pokusom prekonať obe spomínané teore-

tické koncepcie najmä v aplikácii na problematiku človeka (R. Garaudy — abstraktný antropologizmus; L. Althusser — odmietanie pojmu ľudská podstata vôbec). Séve vyzdvihuje koncepciu osobnosti ako živého systému spoločenských vzťahov v správaní sa ľudí. Greckij ukazuje, že i táto koncepcia obsahuje rad diskutabilných momentov, hoci vcelku je jeho riešenie problematiky podnetné. Pozitívne bola hodnotená najmä Sévova myšlienka o sociálno-historickej podmienenosti ľudských potrieb a schopností.

Dôležité miesto v Greckého monografii je venované analýze boja francúzskych marxistov proti filozofickému štrukturalizmu, ktorý v polovici šesťdesiatych rokov definitívne likviduje nadvládu existencializmu vo Francúzsku. Autor sám venoval tejto problematike osobitnú prácu. (1) Greckij opätovne zdôrazňuje konštruktívnosť štrukturalizmu pri riešení radu konkrétne-vedeckých problémov na jednej strane a jeho svetonázorovú neudržateľnosť na strane druhej. Zdôrazňuje, že francúzski marxisti záslužne ukázali, že „štrukturalizmus nielenže neprevyšuje dialektiku, ale naopak, v dialektike môže nájsť riešenie svojich ťažkostí“. (s. 136)

Autor venuje značnú pozornosť aj politickým udalostiam z mája až júna 1968, keď došlo vo Francúzsku k najväčšiemu triednemu stretnutiu od roku 1936. Analyzuje manifest ÚV FKS o rozhodujúcej úlohe robotníckej triedy ako hlavnej revolučnej sily súčasnosti a ukazuje na ľavičiarске zoskupení a trockizmu, anarchizmu a maoizmu, ktoré francúzski komunisti odmietli tak vo svojom programovom dokumente (s. 142), ako i v mnohých vlastných prácach (J. Duclos, L. Salini, R. Andrieu a i.).

Posledné časti monografie sú venované rozpracovaniu problematiky leninskej etapy marxistickej filozofie francúzskymi marxistami. Pozornosť

vyvolala napríklad práca L. Althussera *Lenin a filozofia* (1969), v ktorej autor vymedzuje filozofiu ako sprostredkujúci článok medzi vedou a politikou, čo neskôr upresnil vo formulácii „triedny boj v teórii“. (s. 160) D. Lecourt odmietol obvinenia vzňášané neraz proti Leninovi, že jeho teória poznania v *Materializme a empiriokriticizme* je tradičnou senzualistickou teóriou poznania. Na rozdiel od Garaudyho Lecourt ukázal, že medzi *Materializmom a empiriokriticizmom* a *Filozofickými zošitmi* existuje hlboká vnútorná jednota. D. Lecourt v zhode s Althusserom zdôrazňuje, že „filozofia sa »neaplikuje« na riešenie konkrétne-vedeckých problémov, ale pomáha ich správne stavať, a tým odhaľuje cestu k ich riešeniu“. (s. 164—165) Riešeniu vzťahu filozofie a konkrétnych vied sa venovalo i zvláštne kolokvium *Lenin a vedecká prax* (december 1971).

V tejto súvislosti nie je obligátnym tvrdenie, že Greckého práca je podnetná, vedecky fundovaná, prísne problémová a že by si zaslúžila preklad do slovenského jazyka. Veď z okruhu západnej marxistickej filozofie povojnového obdobia máme na Slovensku nielen málo prekladov, ale takmer žiadne monografie, ktoré by sa pokúsili zhodnotiť prínos marxistického

myslenia západnej proveniencie. Teoretická práca v tejto oblasti sa nám zdá významnou i preto, že v poslednom období sa vo Francúzsku, ako i v niektorých iných kapitalistických krajinách začínajú prejavovať negatívne tendencie v súvislosti s politickou koncepciou „eurokomunizmu“. Niektoré teoretické retrospektívy, ktoré možno nájsť v súčasnej tvorbe u francúzskych marxistov (vyvodzované na základe spomínanej koncepcie), sú prinajmenšom diskutabilné.²

Na záver by sa žiadalo povedať, že Greckého kniha je jasným svedectvom toho, že náš vzdelaný marxista si už dnes nemôže dovoliť zostať pri torzovitom prehľade o čiastočnom teoretickom prínose marxistického myslenia v súčasnej kapitalistickej spoločnosti. Kniha nepriamo znovu potvrdzuje internacionálny charakter marxistickej filozofie, ako aj to, že i pod vplyvom vzrastajúceho počtu monografií západných marxistov narastá záujem o marxistickú filozofiu na Západe.

Azda sa patrí poznamenať, že sa nemôžeme k danej problematike postaviť plastickejšie, pretože uvádzaný materiál je u nás pomerne neznámy a vyžadoval by si osobitné štúdium.

Mária Molnárová

LITERATÚRA

1. Pozri GRECKIJ, M. N.: Francúzsky štrukturalizmus. Pravda 1972.

¹ Podrobnejšie o Althusserových názoroch pozri M. N. Greckij, Nauka, filosofija, ideologija. Moskva 1978.

² Pozri napríklad hodnotenie práce francúzskych marxistov *ZSSR a my* sovietskymi filozofmi, ktoré bolo uverejnené v časopise *Kommunist* 1978, No 18.